

הוא אפוא בזה ביותר ל-פולסא, שמשמעותו שק או כיס. אמנם הסברו זה של אפיפאניוס נתקל בקושי חמור. כיצד הסלע שאינו אלא מטבע אחד מתגלגל והופך לכיס מלא מטבעות. לפיכך הוא עושה מעין קפיצת דרך אטימולוגית ואומר (70A1), שה-סלע פירושו "פולסא" בגלל דמותו הגלילית (וכלום אין כל המטבעות עגולות?) ואף קשקשי הנחשים עגולות הנה. קשקשת נקראת ביוונית *φολις, -ιδος* (70A13). הרי שהרומאים מפרשים פוליס שהוא כיס, ואילו היהודים והיוונים מפרשים אותו שהוא כקשקשת הנחש.

בלבול מופלא זה של אטימולוגיות פסולות, המבוססות על כתיבים בלתי-נכונים²⁴, ודאי אינו ראוי לתשומת לב פילולוגית רצינית. אמנם עדותו של אפיפאניוס במקומה עומדת, וא"כ העובדה, שהיהודים מוצאים קשר בין הסלע והפולסא עדיין טעונה בירור והסבר. אמנם לפי מה שביארנו לעיל אתי שפיר, שהרי שקל (לשון תורה), ששווה לסלע (לשון חז"ל), מתורגם (במקום אחד) במלת "פילס", הדומה (ואולי אף בכוונה) ל-פוליס – פולסא. ואם כן, שמא יש לומר, שמישהו מסר לאפיפאניוס, שהיהודים מתרגמים סלע (= שקל) "פילס" אלא שהוא (שלא היה בקי בעברית²⁵) הבין את הדבר, כאילו היהודים מזהים את "פוליס" עם "סאלא", ועל כן נצרך לפלפולו הדחוק.

ועל פי הקטע הנ"ל שבאפיפאניוס אנו מבינים עוד מלה קשת הבנה, המופיעה במקור אחד מדרשי שבספרותנו. ב"בתי מדרשות" של ורטהימר (חלק א, עמוד שג) במעשה רב כהנא וסליק בנו, אנו קוראים, שיצא סליק לשוק ורצה לקנות בקבוק מים קרים, ומוכר המים דרש ממנו קס קס אחד בעד המים, ולא היה בידו לשלם וכו'. המהדיר התלבט בפירושה של מלה זו, ואומר ש"לפי המובן מענינו קס קס הוא שם מטבע הקטנה ביותר, שהיה לה מהלכים בשוק בזמנם הם", (שם עמוד רצג). מתוך מה שראינו בדברי אפיפאניוס מתברר כי ה"קס" שבמדרש זה אינו אלא תרגום מילולי ל *φολις* היווני. כפי הנראה, זיההו הדרשן עם המטבע הקטן שנקרא *φολליς*, אלא שנתחלף לו *φολיς* ב-*φολליς*, כשם שמצינו חילוף זה אצל אפיפאניוס.

בעל המדרש יודע היה, כנראה, יוונית, אבל לא היה בקי בלאטינית ולא ידע כי ה *follis* הלאטיני (= *φολליς*) משמעו "כיס". ולא עוד, מדרש זה לא קדם למאה החמישית. פוליס – קס קס מופיע במדרש זה כמטבע מועט הערך, ואילו בתקופה שלפני המאה החמישית היה הפוליס משמש כמטבע רב הערך (עיין לעיל הערות 3, 5, 6). כמו כן מוצאים אנו שבאותו הזמן הכתיב של פוליס

24. "סאלא" במקום "סלע" (או סלעא) *φολיς* במקום *φολליς* (הדומה יותר ל-*follis*).

25. עיין בהקדמת המהדיר של הנוסח הסורי, והערה X שם.

משתנה מ-*φολλῖς* ל-*φολῖς*²⁶. ייתכן שגם הכתיב החסר הזה גרם לו לבעל המדרש לטעות ולזהות את *φολῖς*, -*εως* עם *φολῖς*, -*ιδος*.

D. SPERBER: פילס AND FOLLIS (pp. 183–188)

The word פילס appears twice in the Targum: (a) Ezekiel 4.10 = שקל, (b) I Sam. 30.12 = פלה. It is generally understood to mean *follis*, the Latin name of a certain coin. For reasons adduced this is shown to be unlikely, and it is suggested that פילס (b) means “slice”, deriving from the Akkadian *palašu* — to split.

פילס (a) is more problematic, but whatever its precise etymology, it explains a difficult passage in Epiphanius, where it is stated that the Jews call a *sela'* (= *seql*) a *follis*. Presumably this statement reflects second-hand knowledge of the Targumic translation of פילס (similar to *follis*) for *seql* (= *sela'*).

Finally, the word קסקס appearing in a little-known Midrash and meaning a small coin, is shown to be a translation of *φολῖς* (= *follis*), misunderstood to be derived from *φολῖς*, -*ιδος* a fish-scale.

---

26. עיין למשל ב- Hultsch שם א 306, שורה 19. 320, שורות 6, 11, Hesychius) ע-ע במילונו של „Sophocles, ב 1149א, ערך *φολῖς*, וב-Preisigke, *Wörterbuch der Griechischen Papyrskunden* ב (ברלין 1927) 700, שורה 1. ע-ע Lagarde, *Symmicta*, שורה 227, 1877) 55. א (נוטינגן 1877) 227, שורה 55. לבסוף מודה אני לפרופ' קוטשר, שבטובו עוררני על כמה נקודות.